

DE IDEOLOGISCHE VORMGEVERS VAN GROEN LINKS

Voorlopig verslag van een enquête onder de leden van het congres van Groen Links op 13 en 14 december 1991

J. van der Knoop, A.P.M. Lucardie, W.H. van Schuur en G. Voerman

Inleiding

Op 13 en 14 december 1991 hield Groen Links het tweede congres in haar bestaan. Na de oprichtingsbijeenkomst van 24 november 1990 vond nu de ideologie-vormende vergadering plaats. De afgevaardigden hielden zich vooral bezig met de uitgangspunten van hun partij, die waren neergelegd in een manifest. 'Welke problemen en uitdagingen maken de ontwikkeling van nieuwe politieke oriëntaties noodzakelijk? Wat is de visie van Groen Links op deze uitdagingen?' Aan de congresgangers was de taak toebedeeld aan de antwoorden vorm te geven.

Evenals de 'oprichters' van Groen Links zijn ook deze ideologische 'vormgevers' van Groen Links geënquêteerd wat betreft hun sociale achtergronden, ideologische opvattingen en waardering van de fusie.¹ Voor een deel behoorden deze 'vormgevers' van 1991 ook tot de 'oprichters' van 1990. 41% van de respondenten van het congres van december 1991 had ook een enquêteformulier ingevuld op het congres van 1990. Het onderzoek werd uitgevoerd door het Sociologisch Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen, ondersteund door het DNPP.² Doel ervan is inzicht te verkrijgen in de wijze waarop politieke fusieprocessen verlopen.

In dit verslag zal eerst worden ingegaan op de sociale achtergronden van de ondervraagde congresgangers. Deze groep lijkt in redelijke mate representatief voor het middenkader van Groen Links. Maar liefst 92% van de respondenten vervulde één of meerdere partijfuncties binnen Groen Links, of zat namens deze partij in een vertegenwoordigend lichaam. Na deze introductie van de responsgroep zal haar houding ten aanzien van de fusie uit de doeken worden gedaan. De grote mate van overeenstemming die daarbij te constateren valt, gaat gepaard met een redelijke mate van ideologische consensus, zoals in de volgende paragraaf wordt vastgesteld. Ten slotte worden de opvattingen van de congresafgevaardigden ten aanzien van de politieke strategie van Groen Links in

ogenschouw genomen. Aan de presentatie van de uitkomsten van de enquête gaat een korte beschrijving van het congres vooraf.

1. Congres Groen Links op 13 en 14 december 1991

In mei 1989 kwam het Groen Links Akkoord tot stand. CPN, PSP, PPR, EVP en 'onafhankelijken' namen met één programma en één kandidatenlijst als Groen Links deel aan de Tweede Kamerverkiezingen in september. Na de verkiezingen werd de organisatorische uitbouw van de nieuwe politieke formatie ter hand genomen. In de zomer van 1989 werd een Vereniging Groen Links (VGL) ten doop gehouden, die de rechtstreekse leden van het samenwerkingsverband organiseerde. Op 24 november 1990 werd de partij Groen Links formeel opgericht.

Het tweede partijcongres vond op 13 en 14 december 1991 in de RAI in Amsterdam plaats. Voornaamste punt van bespreking was het manifest *Groen Links, een plaatsbepaling*. Het manifest gaf prioriteit aan het ecologische criterium: 'het sociaal-economisch beleid bepaalt niet langer de marges voor het milieubeleid, maar de milieupolitiek geeft de marges aan voor het sociaal-economische beleid.'³ Het congres wees dit niet af, maar had wel de behoefte om enkele rode tinten toe te voegen. Zo sprak het nadrukkelijk uit dat Groen Links de positie van de laagstbetaalden niet alleen wil 'beschermen' tegen de gevolgen van de beperking van de materiële consumptiemogelijkheden, maar deze ook wil 'verbeteren'.⁴

Tussen het eerste en tweede congres van Groen Links bestond in organisatorisch opzicht een groot verschil. De besluitvorming bij de oprichting vond plaats volgens het *one man, one vote*-systeem. Elk geregistreerd lid was in principe stemgerechtigd. Het oprichtingscongres maakte echter meteen korte metten met deze vorm van 'directe democratie'. Besloten werd dat het volgende congres samengesteld zou worden op basis van representatie. Hierdoor konden in december 1991 alleen de afgevaardigden van de afdelingen een stem uitbrengen. Ondanks deze verschillende wijzen van samenstelling overlaptten de responsgroepen van beide congressen elkaar aanzienlijk, zoals hierboven al werd vastgesteld.

Op het laatste congres waren 517 afgevaardigden aanwezig. Van de uitgedeelde vragenlijsten werden er 353 ingevuld en geretourneerd. De respons bedroeg derhalve 68%. De enquête was vanzelfsprekend anoniem. De representativiteit ervan kan moeilijk aangetoond worden. Uitgaande van de ledenaantallen in december 1989⁵ van de fusiepartners PPR, PSP, CPN, EVP en VGL (deze laatste groep wordt hier verder aangeduid als 'nieuwe leden'; NL⁶) lijken CPN en EVP ondervertegenwoordigd (zie Tabel 1), maar dat kan ook te wijten zijn door opzeggingen vanuit die groepen in 1990 en 1991.

Gezien het geringe aantal oud-leden van de EVP in de responsgroep was

het om redenen van methodologische aard niet zinvol om deze groep te betrekken in analyses waarin de partijherkomst van de congresgangers centraal staat.

Tabel 1. Samenstelling respons enquêtes 1990 en 1991 (in %), ten opzichte van relatieve ledentallen per december 1989

	Respons 1991 % N	Respons 1990 %	Verhouding ledentallen 1989
oud-PPR	33 116	30	33
oud-PSP	26 92	23	23
oud-CPN	19 68	23	32
oud-EVP	1 5	4	7
'Nieuwe' leden (NL)	20 72	20*	6*
	99 (N=353)	100 (N=482)	101 (N=17.767)

*) VGL

2. Sociale achtergronden congresgangers

Evenals in 1990 vormen de respondenten in 1991 wat betreft hun persoonlijke en sociale achtergronden een tamelijk homogene groep. Tussen beide 'jaargangen' congresgangers bestaan weinig verschillen. De sociale en demografische kenmerken van de geënquêteerde congresafgevaardigden beantwoorden over het algemeen aan het beeld dat men uit de media van Groen Links heeft gekregen. De modale congresganger is een man van achter in de dertig, woonachtig in de Randstad, onkerkelijk, hoog opgeleid en niet helemaal full-time werkend. Tussen de verschillende 'bloedgroepen' bestaan wel enige, maar geen opvallend grote verschillen.⁷

leeftijd

De meeste congresafgevaardigden waren in 1991 vrij jong: weliswaar was maar 20% jonger dan dertig, maar meer dan een derde was in de dertig. Een iets kleiner deel was in de veertig; vijftigers en ouder waren vrij zwak vertegenwoordigd - zij het in kwantitatieve zin: als 'vijftig-plus groep' waren ze kwalitatief sterk vertegenwoordigd in discussies. Vergeleken met de respondenten van 1990 waren er nu meer veertigers gekomen ten koste van de dertigers en de vijftig-plussers (zie Tabel 2).

Wat leeftijd betreft waren er enige verschillen tussen de samenstellende partijen, evenals in 1990 overigens. De bloedgroep uit de PPR telde relatief meer ouderen, veertigers waren het best vertegenwoordigd onder de oud-CPN-ers, dertigers meer onder de gewezen PSP-ers en twintigers - zoals te verwachten - onder de nieuwe leden.

Tabel 2. *Leeftijd congresafgevaardigden Groen Links (in %)*

Geboren:	CPN	PSP	PPR	NL	Totaal
Voor 1942	16	9	24	8	16
1942-1951	37	28	35	22	31
1952-1961	40	46	28	43	38
Na 1961	7	18	13	27	16
Totaal	100%	101%	100%	100%	101%

N=347

sekse

Ook in 1991 werd het congres door mannen overheerst. Het aandeel van vrouwen was ten opzichte van 1990 vrijwel niet veranderd: nu 31%, toen 32%. Deze keer kwamen er relatief meer vrouwen uit de CPN (35%) en minder uit de PPR (27%). Het zwaarst vertegenwoordigd waren vrouwen onder de nieuwe leden (38%).

woonplaats

Iets minder dan de helft (47%) van de respondenten bleek in een stad met meer dan 100.000 inwoners te wonen. Het PSP-contingent kwam zelfs in meerderheid uit een grote stad. Wel kwam het merendeel van alle respondenten in 1991 - evenals in 1990 - uit de provincies Noord- en Zuid-Holland en Utrecht. Vooral de oud-CPN-leden waren sterk geconcentreerd in de Randstad (69%), terwijl de ex-PPR-groep en de nieuwe leden het meest over het hele land verspreid woonden.

levensbeschouwing

De oprichters van Groen Links waren in 1990 voor het overgrote deel onkerkelijk. In 1991 vormden onkerkelijken opnieuw een duidelijke meerderheid. Nog geen 20% rekende zich tot het katholieke of protestantse geloof, 10% tot 'overige godsdiensten'. Alleen binnen de PPR-bloedgroep vormden die categorieën een meerderheid en waren onkerkelijken in de minderheid. Slechts 7% van de oud-Radikalen was katholiek - van de katholieke afkomst van de oprichters was dus weinig meer te merken. Bij de andere bloedgroepen was het katholieke aandeel echter nog kleiner.

opleiding

Het opleidingsniveau was opnieuw zeer hoog. Meer dan een derde van de ondervraagde congresgangers had een HBO- of MO-opleiding genoten en bijna de helft had een universitaire studie gevolgd (zie Tabel 3). Dezelfde verhoudingen werden bij de congresgangers in 1990 aangetroffen. Van de verschillende studierichtingen bleek sociale wetenschappen ook nu het meest in trek, maar minder overheersend dan in 1990: nu 32%, toen 42%. Rechten en medicijnen zijn ook in 1991 zwak vertegenwoordigd. Tussen de bloedgroepen bestond op dit punt niet veel verschil. De academici waren het sterkst vertegenwoordigd bij de voormalige CPN-ers en het zwakst bij de nieuwe leden.

Tabel 3. Opleiding congresafgevaardigden Groen Links (in %)

	CPN	PSP	PPR	NL	Totaal
Lager en middelbaar onderwijs	17	17	10	16	14
HBO	33	34	41	39	37
Universiteit	51	50	49	45	49
Totaal	101%	101%	100%	100%	100%

N = 345

werk

Ongeveer driekwart van de respondenten had een betaalde baan. Daarvan had slechts 41% een volledige baan (38 uur per week of meer). De nieuwe leden werkten gemiddeld iets vaker full-time (50%), ex-CPN-ers minder vaak (33%) dan de gehele steekproef. Van de baanlozen was bijna de helft werkloos of arbeidsongeschikt (47%), een vijfde studeerde, nog geen vijfde was gepensioneerd of vervroegd uitgetreden (VUT), 14% noemde zich huisvrouw of huisman. De gepensioneerden waren relatief oververtegenwoordigd in de CPN-bloedgroep, terwijl studenten vooral onder de nieuwe leden veel voorkwamen.

3. Waardering van de fusie in retrospectief

Op de fusie en de wijze waarop deze haar beslag kreeg, hebben de actieve leden van de betrokken partijen ogenschijnlijk betrekkelijk weinig invloed kunnen uitoefenen. Tot op zekere hoogte lijken zij wèl de richting te hebben aangewezen met de vorming van de vele lokale en provinciale electorale samenwerkingsverbanden in de jaren tachtig.⁸ Met deze enquête is getracht alsnog de houding van het middenkader tegenover de

samenwerking in kaart te brengen en wel vóór het begin van de besprekingen in het voorjaar van 1989, die in mei van dat jaar tot het Groen Links Akkoord leidden.

De uitkomsten dienen voorzichtig te worden geïnterpreteerd. Op tweeërlei wijze zou immers een positieve vertekening van deze houding kunnen plaatsvinden. Zo zal men zich volgens de 'cognitieve dissonantie'-theorie van Festinger niet graag achteraf in negatieve zin uitspreken over een eenmaal gemaakte keuze. Daarnaast is het niet onwaarschijnlijk dat een deel van diegenen die tegen de fusie waren ofwel is afgehaakt, ofwel geen congresafgevaardigde wilde worden. De groep tegenstanders zal dus ondervertegenwoordigd zijn in de respons. Het aandeel voorstanders van samenwerking moet dus beschouwd worden als een positieve bovengrens van de gehele groep actieve partijleden.

samenwerkingscombinaties

In Tabel 4 is weergegeven in welke combinaties de oud-leden van PSP, CPN en PPR wilden samenwerken. Respondenten afkomstig uit EVP en VGL zijn hier buiten beschouwing gebleven; de groep ex-EVP-ers is te klein en de houding van verreweg de meeste leden die - al dan niet via de VGL - na het Groen Links Akkoord (mei 1989) lid werden mag positief worden verondersteld. Nadrukkelijk zij opgemerkt dat 'samenwerken' nog geen fuseren impliceert.

Opvallend in Tabel 4 zijn de geringe reserves over een brede samenwerking. Een meerderheid van de oud-leden van CPN, PPR en PSP was aan het begin van 1989 voor een vorm van samenwerking tussen de vier kleine linkse partijen. Niettemin valt bij de PSP en CPN een zekere weerstand te constateren jegens de EVP. Bijna 40% van de respondenten afkomstig

Tabel 4. Samenwerkingspreferenties oud-leden PPR, PSP en CPN, begin 1989 (in %)

Voorkeur voor:	PPR	PSP	CPN	Totaal
Geen samenwerking	12	12	3	10
PPR-PSP-CPN-EVP	65	39	48	52
PPR-PSP-CPN	11	39	37	27
PPR-PSP- EVP	7	-	-	3
PPR- CPN-EVP	1	-	-	-
PSP-CPN	-	4	12	4
PPR- EVP	2	-	-	1
PPR-PSP	3	5	-	3
	101% (N=112)	99% (N=92)	100% (N=67)	100% (N=271)

uit deze twee partijen wilde de EVP er liever niet bij hebben. Bij de PPR daarentegen was er juist sprake van een voorkeur voor een combinatie waaraan de EVP ook deelnam.

Samenwerken op landelijk niveau kan op vele manieren. Zo kan men bereid zijn gezamenlijke buitenparlementaire activiteiten te paren aan een lijstverbinding en een gemeenschappelijk verkiezingsprogram op hoofdpunten voor de Tweede Kamerverkiezingen. Een stapje verder is het deelnemen aan de vorming van een nieuwe politieke formatie met een gemeenschappelijke kandidatenlijst, maar met behoud van de eigen partij. Het sluitstuk van de samenwerkingsopties is de volledige fusie met opheffing van de eigen partij.

Wanneer deze wijzen van samenwerken worden gekruisd met de in Tabel 4 gegeven voorkeuren van de gewenste (combinaties van) partners, dan ontstaat het patroon dat is weergegeven in Tabel 5. Hierin zijn de aantallen weergegeven als percentage van de totale respons. Zo blijkt dat 34% van de totale responsgroep aan het begin van 1989 voorstander was van een volledige fusie waaraan alle vier de partijen mee zouden doen. Indien aangenomen wordt dat het meedoen van de EVP aan de fusie geen breekpunt zou zijn geweest voor diegenen die liever zonder de EVP wilden samengaan, dan was 49% van de uit de PPR, PSP en CPN ondervraagde congresafgevaardigden tesamen vóór een volledige fusie. Het Groen Links Akkoord echter voorzag nog niet in een fusie. Het Akkoord ging niet verder dan samenwerking op basis van een gemeenschappelijke kandidatenlijst en een gezamenlijk program. Bijna twee derden van de responsgroep (65%) waren het destijds eens met deze lijn. Ten overvloede zij hier de eerdere opmerkingen over een mogelijke positieve vertekening van de steekproef in herinnering gebracht.

Tevens kan voorzichtig vastgesteld worden dat de weinig voor geporteerde stromingen binnen de drie partijen van destijds ofwel qua omvang zeer tegenvallen, òf voor een groot deel zijn afgehaakt als (actief) lid.

Tabel 5. Samenwerkingspreferenties oud-leden PPR, PSP en CPN naar combinaties en opties, begin 1989 (in % van het totaal)

Voorkeur voor:	Geen samenwerking	Buitenparlementair/lijstverbinding	Gem.lijst met behoud eigen partij	Volledige fusie	Totaal
Geen samenwerking	9	-	-	-	9
PPR + PSP + CPN + EVP	-	8	10	34	52
PPR + PSP + CPN	-	6	6	15	27
Anders (zie Tabel 4)	-	2	3	7	12
	9	16	19	56	100%

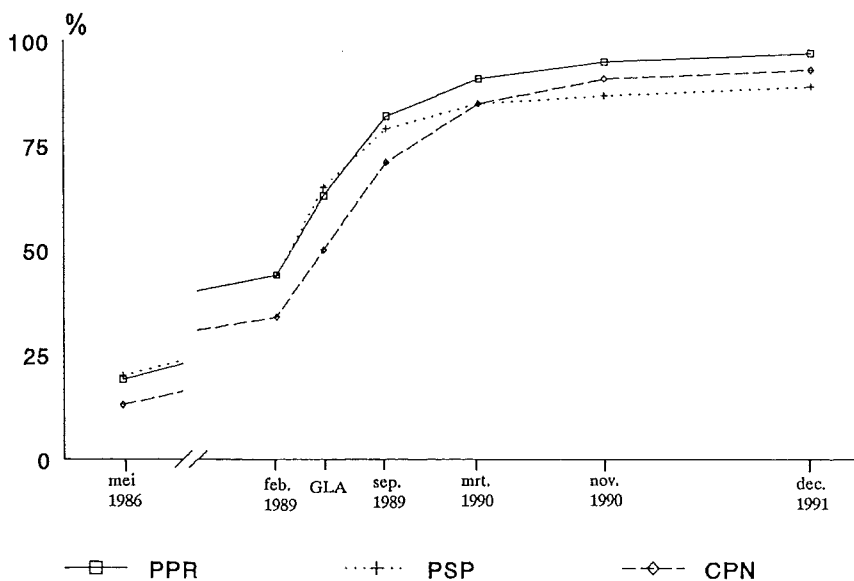
N = 266

historisch verloop fusie-adhesie

Aan de hand van de uitkomsten van de enquête is het mogelijk om de instemming van de ondervraagde congresgangers met de fusie in de tijd te volgen. Hoe snel heeft zich een dergelijke ommezwaai in het kader voltrokken? Volgde men massaal het enthousiasme binnen de partijbesturen na het Groen Links Akkoord of ging men moeizaam en met een zekere vertraging door de bocht?

Figuur 1 geeft de groeiende adhesie weer. De lijnen verbinden de punten die op verschillende meetmomenten de *cumulative* percentuele instemming met de fusie (inclusief het opheffen van de eigen partij) weergeven.

Figuur 1. Tijdsverloop van de cumulatieve instemming met een volledige fusie door oud-leden van PPR, PSP en CPN

21 mei 1986	-:	Tweede Kamerverkiezingen
februari-maart 1989	-:	Uitslag PSP referendum over samenwerking; open brief 200 bekende Nederlanders; start onderhandelingen tussen PPR, PSP en CPN
19 mei 1989	-:	Groen Links Akkoord
6 september 1989	-:	Tweede Kamerverkiezingen
21 maart 1990	-:	Gemeenteraadsverkiezingen
24 november 90	-:	Oprichtingscongres van Groen Links

Elk punt op deze 'partijlijn' geeft dus aan, hoeveel procent van de uit die partij afkomstige Groen Linkse congresgangers zich op een bepaald tijdstip met de fusie kon verenigen. Op de horizontale as is het tijdsverloop weergegeven en zijn enkele data vermeld die voor het ontstaan van Groen Links een bijzondere betekenis hebben. Hoewel het gezien de vraagstelling duidelijk is dat de lijnen moeten stijgen, is de preciese vorm die de stijging *tussen* de meetmomenten aanneemt, onbekend.

De oordeelvorming binnen de drie partijen ten aanzien van het fusieproces vertoont een opvallend hoge mate van paralleliteit, zo toont Figuur 1. Weliswaar leek er bij de CPN aanvankelijk wat meer aarzeling te bestaan, maar de verschillen zijn niet indrukwekkend - temeer daar reeds na de Kamerverkiezingen van september 1989 de 'harde kern' van tegenstanders kleiner is dan bij de PSP. De toename van de instemming verliep bovendien zeer geleidelijk. Reeds na het Groen Links Akkoord bestond er onder de respondenten uit de drie partijen een ruime meerderheid die bereid was de eigen partij op te heffen. Al met al lijkt het er op dat de middenkaders niet 'aan de leiband' van de partijbesturen de fusie werden binnengeleid, maar dat het fusieproces met de instemming van een meerderheid in de partijen is verlopen - afgaande op de antwoorden van de respondenten.

motieven voor fusie

Nu de mate waarin men instemde met de fusie in kaart is gebracht, rijst de vraag wat de meest gangbare motieven tot fusie waren. De congresgangers werd gevraagd in hoeverre ze het in 1989 met 12 voorgelegde argumenten ten gunste van een volledige fusie eens waren geweest. 85% gaf als motief op de hoop dat door een fusie meer linkse en groene kiezers aangetrokken zouden worden. 84% meende dat door de persoonlijke contacten tussen partijleden door samenwerking in de politiek en in de sociale bewegingen veel wantrouwen was verdwenen. 82% meende dat de bestaande politieke samenwerking op lokaal, provinciaal en Europees niveau de scheiding op landelijk niveau ongeloofwaardig maakte.

Slechts twee van de 12 argumenten kregen geen meerderheid. Zo vond slechts 40% dat zonder een fusie 'mijn partij electoraal niet meer zou overleven' en dacht 43% dat zonder fusie 'mijn partij te weinig kaderleden zou overhouden om goed te kunnen functioneren'. Ten aanzien van de laatste twee argumenten bestonden er overigens wezenlijke verschillen tussen de drie bloedgroepen. De PPR en de PSP koesterden weinig angst alleen niet te overleven (respectievelijk 28% en 30% mee eens), de voormalige CPN-ers des te meer (76%).⁹ In het geval van de CPN was daarvoor ook meer reden, gezien het feit dat deze partij in 1986 uit de Tweede Kamer was verdwenen. Bovendien beloofden de ontwikkelingen in het Oostblok weinig goeds voor het communisme. Ook voor de moge-

lijkheid van een tekort aan kaderleden was de CPN - evenals de PSP - beducht. Samenvattend was de argumentatie bij de voormalige 'communistische' partijgangers voor de fusie beduidend negatiever gekleurd dan die van de ex-Radikalen.

aarzelaars

De motieven van degenen die het langst tegen de fusie waren, zijn meer in detail bestudeerd. Deze groep bestond uit 60 congresgangers afkomstig uit PPR, PSP en CPN, die na de totstandkoming van het Groen Links Akkoord een fusie afwezen. Zoals te verwachten, waren deze aarzelaars het in kleinere getale eens met alle argumenten ten gunste van een volledige fusie.¹⁰ Vier argumenten kregen zeer weinig bijval, zoals de twee negatieve motieven, die uitgaan van de kleine overlevingskansen zonder fusie. De aarzelaars waren - in doorsnee - niet bang dat hun partijen apart niet zouden overleven. Nog lager scoorden echter de twee argumenten inzake ideologische verschillen tussen de partijen. Slechts 20% geloofde dat deze verschillen nagenoeg verdwenen waren (tegen 73% van degenen die bij de totstandkoming van het Akkoord voorstander van fusie waren), en 31% meende dat door fusie er een ideologische vernieuwing tot stand zou komen (tegen 83% van de 'vroegere' voorstanders). Voorzover er sprake was van enige weerstand tegen het fusieproces, lijkt deze vooral ideologisch te zijn gemotiveerd.

motivatiescore

Het lijkt aannemelijk dat het *aantal* argumenten waar een persoon het mee eens is, een indicatie vormt van de mate waarin deze gemotiveerd was voor de fusie.¹¹ Is de somscore van het aantal argumenten dat men onderschrijft een valide maat, dan zou men normaliter mogen verwachten dat zij die eerder met de fusie instemden, ook met meer argumenten zullen instemmen. Dit is inderdaad (gemiddeld) het geval. In Tabel 6 is het gemiddeld aantal onderschreven argumenten berekend voor acht groepen respondenten die zich op verschillende tijdstippen tot de fusie 'bekeerden'.¹²

De relatie tussen de genoemde somscore (in het vervolg 'motivatie-score: MS) en de 'vertraging' waarmee men met de fusie instemde, is ook weer te geven in een correlatie-coëfficiënt, indien men de in Tabel 6 genoemde groepen ordent van 1 tot 8.

Deze correlatie is -0,46.¹³ De correlatie tussen de MS en de *vorm* waarin men wilde samenwerken (lopend van geen enkele vorm tot volledige fusie) blijkt zelfs nog hoger te zijn: 0,50.¹⁴

De motivatie-score lijkt dus een redelijke indicatie te geven van de fusie-motivatie. Per partij is de MS niet gelijk. Voor de oud-PPR-leden lag de

Tabel 6. Gemiddeld aantal onderschreven argumenten voor groepen respondenten op verschillende momenten in het fusieproces

Periode waarin men instemde met de fusie	Aantal respondenten	Gemiddeld aantal argumenten pro-fusie
Vóór 1986	44	8,6
1986-februari 1989	56	8,0
maart 1989-19 mei 1989	48	7,2
19 mei 1989-6 september 1989	39	6,6
6 september 1989-21 maart 1990	24	6,5
21 maart 1990-24 november 1990	10	6,1
Ná 24 november 1990	5	5,8
Nog steeds niet blij met fusie (december 1991)	13	3,8

N = 239

gemiddelde MS op 7. De MS van de PSP lag lager: 6,8. Tegen de verwachting in scoorde de CPN het hoogst: 8,0. De verschillen blijken significant in een variantie-analyse.¹⁵ Nadere beschouwing van de verschillen tussen de CPN en de andere partijen wat betreft de fusie-argumentatie leert dat die in hoofdzaak gelegen zijn in de eerder geconstateerde angst niet te overleven. Verder scoorde de CPN beduidend hoger op electorale argumenten en de opvatting dat de scheiding langzamerhand ongelooftwaardig was geworden.

4. Ideologische opvattingen

Uit het bovenstaande is gebleken dat het middenkader van Groen Links (voor zover het aan de enquête heeft deelgenomen) tamelijk homogeen is, niet alleen in sociaal-demografische zin, maar ook wat betreft zijn motivatie van de fusie. Teneinde hier de mate van overeenstemming te bepalen, kregen de congresgangers een lijst van 28 ideologische uitspraken voorgelegd, waarmee ze zich 'sterk eens', 'eens', 'oneens' of 'sterk oneens' konden verklaren. Door middel van deze uitsprakenbatterij zou enig licht geworpen kunnen worden op de volgende vragen:

- (a) heeft Groen Links een socialistische maatschappijvisie in de klassieke zin (zoals voorgestaan door CPN en PSP)?
- (b) is Groen Links 'donker groen', 'licht groen' of eigenlijk 'grijs'? Met andere woorden, hoe diep gaat het milieubewustzijn en ecologisch denken van het kader?

(c) denkt Groen Links libertair over de rol van de verzorgingsstaat, zowel op sociaal-economisch als op sociaal-ethisch terrein (zoals destijds de PPR)?

(d) is het kader van Groen Links pacifistisch (zoals de PSP)?

socialisme

De 'socialistische visie' werd hier geoperationaliseerd als: erkenning van klassentegenstellingen, streven naar radicale verandering van de maatschappij en in het bijzonder naar zeggenschap van werknemers over hun bedrijf en over de bedrijfswinst, nivellering van inkomensverschillen, nationalisatie van bedrijven, en afschaffing van particulier grondbezit en erfrecht. Deze uitspraken bleken afgezien van de eerste redelijk samen te hangen.¹⁶

Consensus bestond er onder de respondenten alleen over de eerste vier items: tussen de verschillende klassen bestaan nog wel degelijk tegenstellingen in onze maatschappij (meende 89%); een meer rechtvaardige maatschappij kan alleen worden bereikt door de huidige sociale structuur radicaal te veranderen (79% eens); werknemers moeten het voor het zeggen krijgen in hun bedrijf (vond 73%) en over de winst beschikken (65% eens). Over de andere kwesties werd verschillend gedacht. Voor socialisatie van het particulier grondbezit was nog wel een krappe meerderheid te vinden, maar voor afschaffing van erfrecht en inkomensverschillen net niet; minder dan een derde wilde alle belangrijke grote bedrijven nationaliseren. De verschillen tussen de bloedgroepen waren hier tamelijk voorspelbaar: respondenten uit CPN en (in nog sterkere mate) PSP hingen in meerderheid alle socialistische standpunten aan, de oud-PPR-leden wezen afschaffing van het erfrecht, nivellering van inkomens en nationalisatie van bedrijven in meerderheid af. Over het algemeen waren de nieuwe leden het meer eens met partijgenoten uit de PPR dan met PSP en CPN; in de afwijzing van gemeenschappelijk grondbezit stonden zij echter alleen en waren ze dus minder socialistisch dan het PPR-contingent.¹⁷

milieu en ecologisme

Nagenoeg alle respondenten stonden een krachtig milieubeleid voor. Een grote meerderheid stemde in met een extra belasting op vervuilende produkten (98%), met inkrimping of sluiting van milieubelastende bedrijven ongeacht de gevolgen voor de werkgelegenheid (85%) en in het algemeen met meer overheidsingrijpen ten behoeve van het milieu (96%). Slechts een minderheid wilde het bedrijfsleven de tijd gunnen om zich voor te bereiden op nieuwe milieumaatregelen. Over deze uitspraken, die vrij zwak samenhangen, waren alle bloedgroepen het eens - zij het de

oud-CPN-ers doorgaans in kleinere getale dan de gewezen PPR-leden en de nieuwe leden.¹⁸ De CPN-bloedgroep wilde evenals de rest het auto-gebruik fors duurder maken, maar wenste het niettemin betaalbaar te houden voor de lagere inkomensgroepen. De andere bloedgroepen waren het in meerderheid oneens met die laatste uitspraak. De PPR-bloedgroep wilde als enige in meerderheid niet alleen het autoverkeer maar alle vervoer beperken; van de totale steekproef onderschreef 45% dit radicale standpunt.

Met deze uitspraken kwalificeerde het Groen Linkse kader zich inderdaad als 'groen', maar nog niet 'donker groen' of ecologisch. Met 'donker groen' ecologisme wordt een 'ecocentrische' visie bedoeld, waarin de mens ondergeschikt wordt geacht aan de natuur als geheel.¹⁹ De respondenten konden deze visie niet volledig onderschrijven. Slechts 25% koos voor de natuur als het zou gaan tussen het voortbestaan van de natuur of het voortbestaan van de mens. Daar staat tegenover dat 65% bereid bleek ten behoeve van het planten- en dierenleven de menselijke bevolking af te laten nemen. Misschien kan daaruit worden afgeleid dat de meerderheid van de respondenten een zwakke versie van ecologisme nog wel kon aanvaarden, maar een sterke versie niet. De twee items hingen namelijk wel nauw samen.²⁰ Tussen de bloedgroepen kwamen weer significante verschillen naar voren, zoals verwacht: het ecologisme sloeg het meest aan bij de gewezen PPR-leden en het minst bij de oud-CPN-ers.²¹

rol van de staat

De staat zou volgens het geënquêteerde kader niet alleen op milieugebied krachtig moeten ingrijpen, maar ook op sociaal-economisch terrein. Veel mensen zouden zich zonder overheidszorg niet kunnen ontplooiën, meenden 82% van de respondenten. Slechts een minderheid kon zich vinden in de liberale uitspraak 'overheidsbemoeienis leidt doorgaans alleen maar tot bureaucratie en verlamming van het economisch leven' (24%). Met de opvatting dat 'de overheid zich niet mag bemoeien met de loononderhandelingen tussen werkgevers en werknemers' ging eveneens slechts een minderheid akkoord (29%).²² Opvallend is wel dat juist de voormalige CPN-leden in meerderheid met deze opvatting instemden. Met ethische kwesties als abortus en euthanasie dient de staat zich volgens de overgrote meerderheid van het ondervraagde Groen Linkse kader (90%) niet teveel te bemoeien. Bij de bepaling van belastingen, uitkeringen of subsidies behoort de burgerlijke staat van het individu geen rol te spelen (89% eens). Men zou deze standpunten libertair en individualistisch kunnen noemen.²³ In deze visie past ook een basisinkomen dat de staat alle individuen, met of zonder betaald werk, uitkeert. Een ruime meerderheid van de respondenten (64%) zou een basisinkomen de

komende tien jaar inderdaad ingevoerd willen zien; alleen het contingent uit de CPN was in meerderheid tegen. Het libertaire individualisme van Groen Links kent echter ook zijn grenzen: iedereen wordt geacht te werken of werk te vinden, een recht op luiheid kon bij de meerderheid der respondenten (63%) geen genade vinden. Wel dient de arbeidstijd aanzienlijk verkort te worden, desnoods met inlevering van loon (81% eens).

pacifisme

Een meerderheid was - evenals in 1990 - van mening dat Nederland uit de NAVO dient te treden; en wel zo snel mogelijk (64%). Alleen in kringen van de voormalige PPR heerste die mening niet. Afkeer van de NAVO kan stoelen op pacifisme, maar ook op neutralisme (buiten NAVO en Warschau-Pact is het veiliger), op pragmatisme (de NAVO is achterhaald door de ineenstorting van haar tegenpool, het Warschau-Pact) of op anti-kapitalisme (de NAVO dient de belangen van het kapitaal). Pacifisten wijzen ook een leger af dat buiten de NAVO staat en anti-kapitalistisch is; neutralisten en anti-kapitalisten doen dat per definitie niet. Onder de grote minderheid (49%) van de respondenten die het Nederlandse leger wil afschaffen, waren echter mogelijkwijs ook pragmatici die een eigen leger ondoelmatig en te duur maar niet principiële fout vinden. De echte pacifisten wijzen geweld onder alle omstandigheden af en zouden tegen een vijandige bezetting van Nederland alleen geweldloos verzet bieden. In die zin kan men slechts 35% van de respondenten pacifist noemen; zoals te verwachten viel waren alleen de oud-leden van de PSP het hiermee in meerderheid eens, terwijl slechts een handjevol oud-CPN-ers zich hierin kon vinden en gewezen PPR- en nieuwe leden een tussenpositie innamen. De verschillen tussen de bloedgroepen waren zeer significant.²⁴

Een samenvatting van de ideologie van het geënquêteerde Groen Linkse kader is niet eenvoudig te geven. Een meerderheid neigde naar een gematigd ecologisme en een min of meer libertair socialistische maatschappijvisie met een dualistische staatsopvatting - wel actief op sociaal-economisch gebied, niet op ethisch gebied. Pacifisme sprak slechts een minderheid aan.

links en groen

Evenals in 1990 beschouwde de meerderheid van de Groen Linkse congresgangers zichzelf als zeer links. Op een schaal van 1 (= uiterst links) tot 10 (= uiterst rechts) gaf 53% zich de plaatsen 1 of 2, terwijl minder dan 1% zich rechts van het midden plaatste. Ook nu namen oud-

CPN-ers de meest linkse positie in, vlak naast de oud-PSP-ers. De nieuwe leden en de voormalige Radikalen stonden iets dichterbij het midden (zie Tabel 7). De gewezen Communisten zagen Groen Links als iets minder links dan zij zelf waren, de groep uit de PPR vond Groen Links juist iets linkser dan de eigen positie.

Links en rechts zijn niet a priori identiek met 'groen' en 'niet-groen'. Om het verband tussen 'links' en 'groen' na te gaan werd de respondenten ook gevraagd hun bezorgdheid over het milieu op een schaal van 1 (= zeer bezorgd) tot 10 (= weinig bezorgd) aan te geven. De congresafgevaardigden achtten zichzelf zeer bezorgd: 57% gaf zich de waarden 1 of 2, slechts 3% de waarden 5 tot en met 10. Uit de CPN afkomstige respondenten toonden duidelijk minder bezorgdheid dan de rest (zie Tabel 7). Toch bleek de milieubezorgdheid samen te gaan met 'links' en niet met 'rechts', zelfs binnen deze Groen Linkse steekproef en binnen elke bloedgroep afzonderlijk.²⁵ Zo worden de (geringe) verschillen tussen de bloedgroepen als het ware overschaduwd door een sterkere tegenovergestelde trend binnen de groepen.

Tabel 7. Plaatsing van congresafgevaardigden van Groen Links op de links-rechts schaal en de milieubezorgdheidsschaal

	CPN	PSP	PPR	NL	Totaal
Links-rechts schaal (1 = zeer links, 10 = zeer rechts)	2,2	2,3	2,9	2,8	2,6
Milieubezorgdheid (1 = zeer bezorgd, 10 = weinig bezorgd)	3,0	2,3	2,2	2,3	2,4

N=346

De congresafgevaardigden sloegen de milieubezorgdheid van CDA, D66, PvdA en VVD zeer laag aan en vonden hun eigen partij in dit opzicht zeer bezorgd. Niettemin vond 67% van de respondenten dat Groen Links meer nadruk op 'groen' zou moeten leggen. Nog iets meer respondenten (80%) meenden dat 'links' (ook) meer nadruk verdiende (zie Tabel 8). Blijkbaar zag de meerderheid (55%) geen tegenstrijdigheid in die twee doelstellingen. Dit percentage verschilt niet wezenlijk voor de partijen.²⁶ Tussen de bloedgroepen bestonden wel enige verschillen wat betreft het leggen van de accenten: in PPR-kringen leefde sterker het verlangen naar de nadruk op 'groen', terwijl respondenten uit PSP en CPN vaker vroegen om meer nadruk op 'links'. De nieuwe leden stonden daar tussen in.²⁷

Tabel 8. *Congresafgevaardigden van Groen Links die meer nadruk wensen op 'groen' of 'links' (in %)*

Wenst meer nadruk op	PPR	PSP	CPN	NL	Totaal
groen	80	56	49	79	67
links	71	91	87	76	80

N = 338

De voorlopige conclusie luidt dat ideologisch gezien de bloedgroepen herkenbaar zijn gebleven, volgens een tamelijk voorspelbaar patroon. De CPN is het meest links en het minst groen; de PSP iets minder links maar niet minder socialistisch, en iets groener; en de PPR het minst links, het minst socialistisch en het groenst. De nieuwe leden tenslotte konden tussen PSP en PPR in gegroepeerd worden, alhoewel ze soms nog iets groener waren dan de PPR.

De groep nieuwe leden was zoals verwacht minder homogeen dan de andere groepen, maar niet erg veel minder.²⁸ De scheidingslijnen tussen de bloedgroepen leken duidelijker dan die tussen andere categorieën, bijvoorbeeld tussen mannen en vrouwen of tussen stedelingen en plattelanders. De verschillen mogen echter ook niet overdreven worden. Op veel punten - 16 van de 28 ideologische items - tekende zich een zekere consensus af. Vooral over de rol van de staat waren de respondenten tamelijk eensgezind. De verschillen betroffen vaak de maatschappij die de kaderleden voor ogen stond. Over concrete maatregelen wordt men het in Groen Links blijkbaar eerder eens dan over achterliggende doelstellingen.

5. Politieke strategie

Een fusie van politieke partijen vereist een zekere overeenstemming over doeleinden, maar ook over de politieke strategieën waarmee men deze doeleinden tracht te verwezenlijken. Dit aspect is in het geval van Groen Links interessant, gezien de verschillen die er van oudsher bestonden tussen enerzijds PPR en anderzijds PSP en CPN wat betreft de houding jegens het parlement. De PPR is in 1968 ontstaan uit een schisma in de parlementaire fractie van de KVP en richtte zich lange tijd op het deelnemen aan een progressieve coalitie. De PSP en de CPN hechtten veelal meer belang aan verandering van de maatschappij langs buitenparlementaire weg. De partijen zijn in dit opzicht in de jaren tachtig weliswaar naar elkaar toe gegroeid,²⁹ maar het is de vraag in welke mate dit gebeurd is en welke resultante uit de bus is gekomen. Het viel te verwachten dat Groen Links zich meer als een 'echte' parlementaire partij zou beschouwen, aangezien electorale argumenten bij de fusie op het

congres van 1990 zo vaak genoemd werden.

De congresbezoekers van 1991 werden 13 items over de politieke strategie voorgelegd. Daarbij is hen gevraagd hoe belangrijk zij deze achten. Drie items geven een parlementaire strategie aan: 'streven naar een progressieve regeringscoalitie', 'verkiezingscampagnes voeren' en 'streven naar bestuurlijke macht op lokaal niveau door het aangaan van coalities'. Slechts een minderheid van de respondenten achtte deze activiteiten 'bijzonder belangrijk' (zie Tabel 9).³⁰

Tabel 9. Respondenten die de parlementaire resp. de buitenparlementaire politieke strategie 'bijzonder belangrijk' achten, uitgesplitst naar politieke herkomst (in %)

Politieke strategie	PPR	PSP	CPN	NL	Totaal
Progressieve coalitie	28	15	27	7	22 (N=345)
Verkiezingscampagne	46	42	44	35	42 (N=346)
Lokaal bestuur	27	21	35	28	27 (N=347)
Landelijke actie	53	64	71	61	61 (N=346)
Maatsch. samenwerking	56	62	72	71	64 (N=348)
Lokale acties	53	71	62	63	61 (N=348)

In Tabel 9 is bijvoorbeeld te lezen dat 35% van de nieuwe leden het voeren van verkiezingscampagnes een bijzonder belangrijke politieke strategie vinden.

In de tabel valt allereerst de globale overeenkomst op tussen de onderscheiden groepen. Weliswaar benadrukte de PPR - zoals verwacht - iets meer dan PSP en CPN het belang van de parlementaire strategie, maar de verschillen zijn eigenlijk te verwaarlozen. Ook de respondenten uit de PPR kenden meestal meer belang toe aan een buitenparlementaire strategie. Een meerderheid in alle groepen hechtte bijzonder belang aan 'buitenparlementaire acties rond actuele issues op landelijk niveau', 'samenwerking met maatschappelijke groeperingen, vakbonden' en 'het aangrijpen van lokale issues om actie te voeren'. Daar ook de nieuwe leden de buitenparlementaire strategie blijkbaar hogere prioriteit toekenden dan de parlementaire, zal Groen Links vermoedelijk ook in de toekomst een actiepartij blijven.

Ook een actiepartij kan gebruik maken van het parlement als een tribune voor haar opvattingen.³¹ Een meerderheid van de respondenten kende dan ook bijzonder belang toe aan 'het uitdragen van ideeën door de parlementaire fractie' (72%). Eveneens van bijzonder belang achtte men het 'propageren van opvattingen via de media' (69%). Minder belangrijk vond men het formuleren en uitdragen van een beginselprogramma, het organiseren van politieke meningsvorming en theorie-ontwikkeling - nota bene de voornaamste bezigheden van het congres van december. De

nieuwe leden hechtten daar relatief nog het meeste belang aan; de anderen waren wellicht de ideologische discussies in hun oude partijen beu geworden. Bovendien zou men bevreesd kunnen zijn dat in die discussies principiële tegenstellingen tussen de oude partijen weer aan de dag zouden treden en dus het eenwordingsproces belemmerd zou worden.

Ledenwerving werd eveneens slechts door een minderheid (24%) van bijzonder belang geacht. Wel vond een meerderheid het bijzonder belangrijk een aantrekkelijk klimaat te scheppen voor nieuwe leden (69%).

tevredenheidsindex

Aan de respondenten is tevens de vraag voorgelegd in hoeverre in Groen Links 'te weinig, voldoende of te veel energie' in de verschillende strategieën gestoken wordt. Het blijkt dat de congressgangers op bepaalde punten tamelijk ontevreden zijn. Een groot deel meende dat met name in die strategieën die men bijzonder belangrijk achtte, te weinig energie werd gestoken. Ruim 60% vond dat Groen Links te weinig energie stopte in buitenparlementaire acties.

De theorievorming daarentegen kreeg volgens ongeveer 25% te weinig aandacht; een ruime meerderheid vond dus dat hier voldoende energie in gestoken werd. Ook de parlementaire strategie werd in meerderheid relatief positief geëvalueerd: minder dan 20% meende dat hieraan te weinig gebeurde. Een grote minderheid (40%) vond dat de fractie te weinig energie investeerde in het uitdragen van ideeën.

De trend in de beantwoording is dat de strategieën die men meer belangrijk acht, negatiever worden geëvalueerd. Dit is alleszins begrijpelijk (zij het niet a priori noodzakelijk): van strategieën die men minder belangrijk vindt, zal men minder snel geneigd zijn te menen dat er te weinig energie in wordt gestoken. Dit verband is zo duidelijk in de gegevens aanwezig, dat zelfs de eerder geconstateerde kleine verschillen tussen PPR, CPN, PSP en nieuwe leden in de (on)tevredenheid-scores weerspiegeld worden: de oud-PPR-leden toonden iets meer ontevredenheid over parlementaire activiteiten, de gewezen PSP- en CPN-leden iets meer over buitenparlementaire actie en nieuwe leden meer over theorievorming!³²

Met deze gegevens kan een tevredenheidsindex (T) worden geconstrueerd, die de meningen over de strategie-items samenvat. Deze wordt als volgt bepaald: de scores (1,2 of 3) op de vraag hoe belangrijk men de strategieën vindt worden gesommeerd, maar gewogen met +1 of -1. Als men vindt dat er voldoende energie wordt gestoken in een bepaalde activiteit, wordt met +1 gewogen; als men van mening is dat dit te veel of te weinig gebeurt, wordt met -1 gewogen. Op deze wijze wordt een

som verkregen van termen waarin die strategieën zwaarder tellen die men belangrijker vindt: positief indien men tevreden is met de bestede energie; negatief indien dit niet het geval is.³³

De verdeling van T blijkt redelijk goed normaal verdeeld rond 0 (het gemiddelde is -0,86). Tussen de bloedgroepen blijken significante verschillen te bestaan: oud-PPR-leden waren relatief tevreden (T= +2,3), oud-PSP-leden enigszins ontevreden (T= -1,2), nieuwe leden meer ontevreden (T= -2,5) en oud-CPN-leden het meest ontevreden (T= -4,2).³⁴

deelname maatschappelijke organisaties

In het voorgaande werd geconstateerd dat het geënqueteerde kader van Groen Links tamelijk buitenparlementair gericht is en sterk samenwerking met maatschappelijke groeperingen voorstaat. De vraag is of deze houding ook vertaald wordt in concreet gedrag. In Tabel 10 zijn de

Tabel 10. Deelname in maatschappelijke organisaties; ooit en in december 1991 (in %)

Type organisatie	Ooit in deelgenomen	Huidige deelname
Milieubeweging	23	13
Vakbeweging	24	13
Vredesbeweging	40	10
Ondernemingsraad, dienstencommissie e.d.	23	10
Kerkelijk	20	10
Cultureel	16	8
Buurt- of wijkgroep	19	7
Vrouwenbeweging	14	6
Sport	12	6
Minderheden	6	4
Jongeren	22	3
Studenten	27	1
Anders	44	20

N = 346

(meestal vrijwillige) activiteiten van de respondenten in verschillende organisaties en bewegingen procentueel weergegeven. In de eerste kolom staat hoeveel procent van de respondenten ooit deelnam in het organisatietype; in de tweede kolom staat hoeveel dit op het moment van de enquête was. Dus van alle respondenten participeerde 40% ooit in de vredesbeweging; in december 1991 was dit 10%.

Tabel 10 toont aan dat het kader nog steeds tamelijk verweven is met uiteenlopende sociale bewegingen. Nadere analyse laat zien dat participatie van de respondenten de laatste tien jaar vrij stabiel is gebleven wat betreft de vakbeweging en de vrouwenbeweging (zij het licht dalend) en de milieubeweging (licht stijgend). Opvallend gedaald is de deelname aan de vredesbeweging, maar dat was te verwachten gezien de ontspanning tussen Oost en West en de toenemende beheersing van de wapenwedloop.

Het is nuttig te benadrukken wat *niet* te zien is: er is op dit moment nog geen breuk met het 'actie-verleden' van de klein-linkse partijen zichtbaar. Evenmin echter is in het afgelopen decennium een spectaculaire toename waarneembaar aan activiteiten in de milieubeweging. Het bedreigde milieu motiveert het kader van Groen Links kennelijk nu niet tot die actieve inzet, welke voortvloeide uit de gevaren van de bewapeningswedloop aan het begin van de jaren tachtig.

Conclusie

De ideologische vormgevers van Groen Links verschilden weinig van de oprichters van de partij, ook al waren het afgevaardigden van afdelingen en niet, zoals in 1990, gewone leden die aan het congres deel namen. Een samenvatting van de enquêtegegevens levert het volgende beeld op. De meeste afgevaardigden waren mannen in de dertig en veertig, woonachtig in het Westen des lands, onkerkelijk en hoog opgeleid. Viervijfde van de respondenten waren lid geweest van CPN, PSP, PPR of EVP - al kwamen oud-leden van de laatstgenoemde partij zo weinig voor dat ze hier niet als aparte categorie voorkomen. De overige 'bloedgroepen' bleven wel herkenbaar, al moet men de verschillen niet overdrijven. Zo waren alle bloedgroepen in de steekproef het eens met de fusie, zij het niet altijd om dezelfde redenen. De respondenten uit de CPN waren vaker om pragmatische redenen akkoord gegaan, bijvoorbeeld uit vrees dat die partij alleen niet zou overleven. De oud-communisten hadden iets later ingestemd met de fusie, maar - in hun herinnering - toch ook al in meerderheid in 1989.

Ideologische verschillen tussen de oude partijen waren in de ogen van de meeste respondenten nagenoeg verdwenen. Over veel vragen in de enquête bleek inderdaad overeenstemming te heersen, vooral waar het het milieubeleid betrof. Niettemin liepen de opvattingen over de ideale

maatschappij uiteen, en wel volgens de scheidslijnen tussen de oude CPN en PSP aan de ene kant en de PPR en de nieuwe leden aan de andere kant. Van een simpele tegenstelling tussen 'rood' en 'groen' was echter geen sprake. De meerderheid van alle bloedgroepen achtte zichzelf zeer links en zeer bezorgd om het milieu, en vond bovendien dat Groen Links meer nadruk op 'groen' en meer nadruk op 'links' zou moeten leggen.

De kleur groen komt echter in verschillende schakeringen voor, ook in ideologisch opzicht. Een 'licht groene' bezorgdheid over het milieu kan heel goed samengaan met een socialistische maatschappijvisie. Het 'donker groene' ecologisme - waarin de mens ondergeschikt is aan de natuur als geheel - lijkt de socialisten uit CPN en PSP minder aan te spreken dan de vroegere PPR-leden. De gecompliceerde verhouding tussen socialisme en ecologisme vereist echter nader onderzoek.

Over de ideale maatschappij bestond bij de Groen Linkse kaderleden minder overeenstemming dan over de weg daarheen. Een meerderheid uit alle bloedgroepen hechtte bijzonder belang aan buitenparlementaire actie, zowel op landelijk als op plaatselijk niveau, terwijl slechts een minderheid het streven naar een progressieve regeringscoalitie en verkiezingscampagnes bijzonder belangrijk vond. Het belangrijkste doel van dit congres, het vaststellen van een soort beginselprogramma, achtten de meeste congresgangers in deze steekproef eveneens slechts 'redelijk belangrijk' of zelfs 'niet zo belangrijk'.

Dreigt Groen Links te 'parlementaristisch' te worden in de ogen van het partijkader? Een meerderheid vond dat de partij voldoende energie stak in de parlementaire strategie; maar slechts een minderheid vond dat er voldoende energie werd geïnvesteerd in buitenparlementaire actie. Zoals te verwachten viel, de onvrede op dit punt leefde vooral bij respondenten uit CPN en PSP, minder bij oud-leden van de PPR; nieuwe leden waren echter ook tamelijk ontevreden. Veel congresgangers hadden zelf ooit deelgenomen aan buitenparlementaire acties en koesterden wellicht weinig behoefte om met het verleden te breken.

Groen Links is dan ook geen totaal nieuwe partij, het wil immers ook voortbouwen op linkse tradities. In die tradities worden oude scheidslijnen weer zichtbaar. Mettertijd zullen die wellicht vervagen, of verdwijnen onder een licht-groen mos van milieubezorgdheid.

noten

1. Zie voor een verslag van de uitkomsten van dit eerste onderzoek A.P.M. Lucardie, W.H. van Schuur en G. Voerman, 'De oprichters van Groen Links. Voorlopig verslag van een enquête onder de leden van het congres van Groen Links op 24 november 1990', in: *Jaarboek 1990 Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen*, Groningen, 1991, 167-185. Alle vergelijkingen met het onderzoek van 1990 in het onder-

- staande verslag zijn gebaseerd op dit artikel.
2. Dit onderzoek werd financieel mogelijk gemaakt door de Afdeling Politicologie en Bestuurswetenschappen, die wordt gesubsidieerd door de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO).
  3. *Groen Links, een plaatsbepaling*, Amsterdam, 1991, 3.
  4. 'Richtinggevend uitspraken manifest. De volledige door het congres vastgestelde tekst', in: *Groen Links*, 3 (1992), 1 (jan.), 8-9.
  5. Zie de ontwerp-begroting van de Financiële Commissie Groen Links, 22 december 1989, stukken Voorlopig Groen Links Bestuur.
  6. In Tabel 1 zijn voor 1991 de VGL-leden samengevoegd met de andere nieuwe leden. Het ledenaantal van de VGL is niet zinvol te hanteren. Enerzijds waren vele leden van de VGL tevens lid van één van de 'oude' partijen. Anderzijds onderscheidde de nieuwe leden die via de VGL tot Groen Links toetraden zich niet wezenlijk van diegenen die direct lid zijn geworden. Voor 1990 is de VGL-groep samengesteld uit die respondenten die opgaven *alleen* lid van de VGL te zijn. Zie Lucardie, Van Schuur en Voerman, *op.cit.*, 169.
  7. Tussen het (op het congres aanwezige) Groen Linkse kader en de Groen Linkse kiezer zijn de verschillen iets opvallender. Bij de Tweede Kamerverkiezingen van 1989 stemden meer vrouwen dan mannen op Groen Links. De meeste Groen Links- kiezers waren nog geen 35. Evenals de congresafgevaardigden waren de kiezers echter overwegend onkerkelijk en relatief hoog opgeleid - tenminste in vergelijking met de kiezers van andere partijen. Omgerekend naar gegevens van het CBS, *Nationaal Kiezersonderzoek 1989*, deel 1, Den Haag, 1990, 21-22.
  8. Zie G. Voerman, 'Van klein links naar Groen Links: hoe CPN, PSP en PPR van kleur vershoten', in: *Namens*, 5 (1990), 2 (mrt.), 34-39.
  9. Het verschil blijkt significant op 0,0001 (Chi-Square test op basis van een kruistabel).
  10. Toch onderschreef een meerderheid van de aarzelaars nog acht van de 12 argumenten.
  11. Eén argument is in de somscore achterwege gelaten. Deze luidde: 'Toen er eenmaal een Groen Linkse fractie opereerde, was er gewoon geen andere keus meer dan te fuseren'. Dit argument kon pas ontstaan na het Groen Links Akkoord. Daarnaast kan het zelfs als een negatieve houding tegenover de fusie worden opgevat.
  12. De verschillen tussen de groepen blijken significant verschillend in een variantie-analyse (F-toets; Sig = 0,0000).
  13. $N = 239$, $P < 0,001$.
  14. $N = 236$, $P < 0,001$.
  15. F-toets, Sig = 0,0077.
  16. Zeven van de acht items vormen een Mokkenschaal met $H = 0.36$ en $Rho = 0.80$; het program voor de Mokken-schaalanalyse voor polychotome items werd ontwikkeld in het Dienstencentrum voor Informatieverwer-

king, Software-ontwikkeling en Computeronderwijs aan de Universiteit van Amsterdam in 1989 en is beschikbaar bij het Interuniversitair Expertise Centrum 'ProGamma', Grote Rozenstraat 15, 9712 TG te Groningen. Twee items zijn vrijwel letterlijk ontleend aan de socialisme-schaal van Middendorp; zie C.P. Middendorp, *Ontzuiling, politisering en restauratie in Nederland*, Meppel, 1979, 198.

17. In een variantie-analyse blijken de verschillen tussen de bloedgroepen zeer significant: $p < 0,00005$.

18. De items vormen een Mokka-schaal met $Rho = 0,63$ en een H van 0.39. De verschillen tussen de bloedgroepen zijn significant in een variantie-analyse: $p < 0,00005$.

19. Meer hierover bij A. Dobson, *Green Political Thought*, Londen, 1990, 13-72; A. Naess, 'The Basics of Deep Ecology', in: J. Button, ed., *The Green Fuse. The Schumacher Lectures 1983-8*, Londen, 1990, 130-137.

20. De twee items vormen een Mokka-schaal met $H = 0,53$ en $Rho = 0,62$.

21. De verschillen zijn significant in een variantie-analyse (F-toets, $Sig = 0,0001$).

22. De items over overheidsbemoeienis in het algemeen en over de zorg van de overheid voor ontplooiing zijn vrijwel letterlijk ontleend aan de liberalisme-schaal van Middendorp; *op.cit.*, 198-199.

23. Zo ook Middendorp, *op.cit.*, 38, 61 en verder. De items vormden geen sterke Mokka-schaal.

24. Blijkens een variantie-analyse (F-toets, $Sig < 0,00005$).

25. De correlatie tussen de twee schalen is voor de hele steekproef $r = 0,26$; binnen de bloedgroepen zijn ze 0,36 (CPN), 0,14 (PSP), 0,42 (PPR) en 0,33 (NL). Alle, behalve die in de oud-PSP-groep, significant afwijkend van 0.

26. 57% van de oud-leden van de PPR, 53% van de PSP, 47% van de CPN en 61% van de nieuwe leden wil een accent op zowel 'groen' als 'links'.

27. De verschillen in de percentages tussen de groepen zijn significant in een chi-square test in een kruistabel op 0,001.

28. Gemeten naar de standaarddeviaties van de scores op de verschillende schalen; bijvoorbeeld op de socialisme-schaal van zeven items bedroeg de standaarddeviatie van de nieuwe leden 3,8, van PPR en PSP 3,1 en van CPN 3,0; op de ecologie-schaal van 2 items waren ze resp. 1,4, 1,2, 1,3 en 1,0.

29. Zie Voerman, *op.cit.*

30. De overige twee antwoordmogelijkheden luiden: 'redelijk belangrijk' en 'niet zo belangrijk'.

31. Zie A.P.M. Lucardie, 'Profeet, Geweten en Volkstribuun: de betekenis van minifracties', in: *Namens*, 1 (1986), 8 (jan.), 447-450.

32. Als de antwoorden op de strategievragen, dus hoe belangrijk de strategieën worden geacht en of er voldoende energie in wordt gestoken,

met elkaar worden gecorreleerd dan leidt dat tot een gemiddelde correlatiecoëfficiënt van -0,34. Bij slechts één item is er in het geheel geen sprake van enig verband (corr. coëff. = -0,0069); dit betreft het uitdragen van ideeën door de fractie. Bij nadere beschouwing van de data blijkt dat dit het gevolg is van een relatief meer positieve houding jegens de fractie in de groep die de laatste bijzonder belangrijk vindt.

33. Dus:

$$T_r = \sum_i (-1)^e \cdot S_{ri} \quad e = 1,2,3 \quad i = 1..13$$

Hierbij staat S_{ri} voor het belang (weinig=1, redelijk=2 of bijzonder veel=3) dat respondent r aan strategie i hecht; i loopt van 1 naar 13. Of de respondent van mening is of er wel of niet voldoende energie in de strategie gestoken wordt, wordt weergegeven in de waarde van e (te weinig=1, voldoende=2 en te veel=3) (Een term wordt dus positief indien $e=2$ en negatief indien $e=1$ of $e=3$).

34. De verschillen blijken significant in een variantie-analyse (F-toets, Sig = 0,0004).